

A győri kuruc mártír Bolfarth Ádám kuruc ezredes élete

Bolfarth Ádám a győri vár katonája, királyi tisztviselő, harmincados, majd kuruc ezredes, a dunántúli kuruc sereg egyik legsikeresebb parancsnoka, kuruc vértanú volt.

Neve nemcsak egykori birtokának lakói, a Győr melletti mindszentiek (ma Mindszentpuszta), de a történelem iránt jobban érdeklődők számára sem cseng ismerősen, pedig megérdemelné, hogy ott legyen Győr megye és az ország legkiválóbbjai között. (Nevét számtalan alakban írták, így például Bolfort, Bolfert, Bolforth, Bolford, Bolfart, Volfort, Wolfart, Wohlfart néven is ismert. Én a Bolfarthot választottam, mivel ő így írt alá saját kezűleg.¹

(Család) Bolfarth Ádám Győrben született 1670-1671 körül. Családja ekkor már valószínűleg több nemzedék óta itt élt. Végvári katonaként kerülhetett ide valamikor német vagy osztrák őse. Győr várát az 1550-es években kezdték alaposabban megerősíteni és a várost várfalakkal körbevenni. Bolfarth őse is talán ebben az időben érkezhetett. A győri telekkönyv szerint Matthes Wolfarth nevű katona a városban lakott már 1602-ben,² majd évtizedekkel később, 1661-ben lesz győri polgár Volfarth András, aki ugyanaz lehet, akit az 1680-as években említenek egy Wolfarth András néven a győri kereskedők között.³ Már Bolfarth János néven szerepel egy 1680-ban győri polgárrá lett személy a győri polgárkönyvben.⁴

Ő kérte az 1682. január 29-i Győr megyei közgyűlésen a család a nemességének megerősítését:

„Felolvasták a Wohlfahrt János s általa felesége, Kozpekin Orsolya, továbbá fivérei, István és György illetve nővére, Magdolna részére II. Rudolf által Prágában, 1587. augusztus 14-én kiadott címeres levelet, amelyet korábban Moson vármegyében már szabályszerűen kihirdettek. Az oklevél felmutatói kérték, hogy a fenti személyeket a vármegye nemességébe fogadják be s arról bizonyáglevelet adjanak ki.”⁵

Bolfarth Ádám címere megtalálható az általa használt pecsétnyomón: „négyzett, czifra vértű czimere van, fölül a sisakon két sasárny és A. W. (Adamus Wohlfart) betűk.”⁶ A „czifraságát” az jelenti, hogy a címerpajzsot egy kereszt négy mezőre osztja.

Volfert (Volfart, Volfort néven is) András marhakereskedő egy 1686-os feljegyzésben is szerepel. Eszerint az Alföldről szállítottak marhákat hozzá Győrbe.⁷ Sőt, Kecskemét városának is kölcsönzött Komáromi István kereskedőtársával, mégpedig 2000 tallért. „Nemzetes vitézlő Volfort András és Komáromi István uramtól tali conditione: marhával, borral megfizetünk.”⁸ Feltehetően ők Bolfarth Ádám rokonai lehettek.

Bolfarth Győrött tanult az akkori győri jezsuita gimnáziumban 1682-től 1688-ig. Az első évben még mint német nemes származású diákot jegyezték be. A harmadik évtől, 1684-től azonban már magyarként szerepel.⁹ Rajta kívül még számos hasonló családnévű tanulót találhatunk a korábbi és a későbbi évfolyamok névsorában. Valószínűsíthető, hogy a rokonságába tartoztak.

Bolfarth Ádám a nagy tekintélyű Tarczy (Szűcs)-családba nősült be. Ez a család számos megyei és királyi tisztviselővel büszkélkedhet. A nagy tekintély mellett nagy vagyonuk is volt, melyben meghatározó lett a Győr melletti Némán és Mindszenten fekvő birtokuk. Ezeket a

földeket a fáluban birtokos Némay-családnak köszönhetik. Az évszázadok óta itt élő nemes familia ugyanis férfiágon kihalt. Az egyik Némay-lányt, Némay Katalint Tarczy János megyei alispán vette feleségül, így fonódott össze a két család. Bolfarth Ádám pedig lányukkal, az ifjabb Tarczy János¹⁰ szolgabíró egyik testvérével, Tarczy Máriával 1690. szeptember 22-én házasodott össze Győrben. Így lett számos Mindszent környéki föld birtokosa.¹¹

(*A győri várban*) Győr vármegyének az a része, ahol Mindszent is fekszik török hódoltsági terület volt nagyon hosszú ideig és csak 1687-ben szabadult fel az egész területe a török uralom alól.¹² Bolfarth gyerekként még láthatta az 1683-ban Bécs ostromára vonuló törököket, aztán az 1686-ban a Buda felszabadítására induló keresztény hadakat. Ezekben a harcokban azonban nem vett részt. Ennek ellenére az iskola után ő is katona lett. Emellett pedig harmincados¹³ volt, vagyis a vám beszedésével foglalkozott királyi tisztségviselőként. Jelentős tisztségnek számított ez akkor, mert a „*legtöbb helyen ők képviselték a központi, királyi hatalmat és olykor, hatáskörükben, a környék főnemesi birtokosaival is szembeszálltak*”¹⁴ Nagy felelősséget is jelentett a hivatal, mert a saját vagyonával felelt a beszedett adóért. Igaz, általában fix fizetést és jutalékot is kaptak. A harmincadosokat azért nem akadályozta a királyi hatalomhoz való erős kötődésük abban, hogy Thököly Imre oldalára¹⁵ vagy Bolfarth esetében a Rákóczi-felkelés mellé álljanak.

Egy 1700. augusztus 18-i keltezésű királyi irat a győri lovas őrség parancsnokaként említi Bolfarthot.¹⁶ Ekkor is királyi képviselőként vett részt egy birtokba iktatási gyűlésen.

Van egy egészen különös eset, egy birtokkijelölés, aminek Bolfarth Ádám hivatalos emberként részese volt. Ez a Komárom megyei Bottyán pusztán történt. Itt határjárás tartottak, és „*tölgy fa alatt le telepedvén: Radó Pál, Bolfert Ádám, Kindli Orbán*¹⁷ *és Kun János (:melly a Devecseri Dominiumnak Praefectura volt:)* - valamennyien a határjárás hivatalos személyei! - a fa alatt ott ettek ebédet.” „*Ott pedig a Fatens*¹⁸ *többiekkel edgyütt emlékezetnek okáért meg csapták és Radó Pál Uram egy forintot is adott a' Fatensnek a' csapásért*”.¹⁹ A birtok határát tehát úgy jegyezték meg, hogy a tanukat jól megverték és a megvertetett erre az eseményre és helyre még hosszú idő után is emlékezett. Fájdalomdíjul fizetést és ebédet kaptak. A furca eljárás hatékony volt ebben az esetben, mert a határjárás minden részletére, így Bolfarth Ádám nevére is emlékezett a tanú majd fél évszázaddal később, 1747-ben is.

(*Birtokos, gazdálkodó*) A törökök visszahúzódása után a szabaddá vált egykori hódoltsági vármegyékben több Sopron és Győr vármegyei nemes család, például Bezerédy, Dőry, Fördös, Meszlényi és a Fiáth-családok is birtokokat szereztek.

Közéjük tartozott Bolfarth Ádám is, aki a katonáskodás és a hivatalviselés mellett gazdálkodással is foglalkozott. Nemcsak a saját birtokán, de több helyen, főként Fejér megyében bérelt földeken is. Lehetséges, hogy Tolna megyében is voltak érdekltségei, mert a török dúlás után újjáalakuló Tolna megyei közgyűlésen is ott volt. Igaz, a részvétellel jogosíthatta az is, hogy királyi képviselőként jelent meg 1699. február 2-án.

Állandó bérlőtársa Szekeres István volt. Szekeres az 1680-as évektől szintén a győri vár katonája volt, ekkor ismerhették meg egymást.²⁰ Sorsuk később, a kuruckorban is összefonódik majd.

A török hódoltság megszűnése után a birtokviszonyok zavarosak voltak. Egyrészt a törökök miatt a régi birtokosok hosszú ideig nem birtokolhatták földjeiket. Másrészt sok eredeti tulajdonos már vissza sem térhetett a felszabadult birtokára, mert az évtizedek alatt meghalt, az örökösei pedig nem tudtak megegyezni. Harmadrészt pedig a régi okiratok, melyek a tulajdonról szóltak, elvesztek, elpusztultak a török idők alatt.

Ebből a helyzetből adódott aztán sok vita. Ilyen volt például a Fejér megyei Tinódy-birtok esete, melynek Bolforth is részese volt. 1695-ben Tinódy András bérbé adta Fejér megyei birtokait (Rétszilas, Töbörzsök és Tinord) „*Wolfart Ádámnak és Szekeres Istvánnak Császár és Koronás Király Urunk eő fölsége lovas rendin levő egyik győri vári hadnagy uraméknak*”.²¹ *Az eredetileg tízévesnek szánt bérlet azonban megszűnt, mivel „circiter²² két, avagy három esztendeigh békével bírták Wolfart Adám urammal együtt (t. i. a pusztákat), ez után Nemzetes Vánosi Lőrinc uram, a Felséges Korona Jus armorumbeli (kamaratiszti?) erejével, úgymint a kamaratisztyje exturbálta (kiűzte) őket bírásából.*”²³

Későbbi kuruc társaival, Fördös Mihállyal és Szekeresrel közösen máshol is béreltek földet.

*„Mátéfy Mihály Kolosváry Mihály útján eltiltja Farkas Mihályt, Fördös Mihályt, Miskey Istvánt, Miskey Jánost, Volfart Ádámot, Szekeres Istvánt, Halász Mihályt, Balogh Jánost, Petrás Andrást, Tinódi Jánost, a Tinódi családot, rokonaikat és osztályos birtokostársaikat és Seregélyes helység lakóit valamennyi pusztájának, Csecsénynek, Menyődnek, Hardnak és Viszkének használatától, legeltetésétől, faizásától.”*²⁴

A Fejér megyei Alap-pusztát is Szekeresrel közösen vették zálogba és nagy gulyát, valamint ménest tartottak.²⁵

Mindszenti birtokosként említi az 1698-ból származó egyházlátogatási jegyzőkönyv is (Adami Wolfart néven).

*„Ugyanezen a napon [1698. június 19.] jöttem át Mindszent faluba, amely a következő nemes urak birtoka: Tarcsay János, Kőszeghy Ádám, Wolfart Ádám, Boronyay Ferenc, Pordányi Miklós, Hamar Ferenc, Gyüredy Ádám, Pozsonyi Ferenc, Bognár Mihály.”*²⁶

Ekkor már az egyik Tarczy-lány férjeként szerepel a birtokosok listáján. A névsorba szereplő Tarcsay az ifjabb Tarczy János. Kőszeghy Ádám nevével pedig később is találkozhatunk. Ő Győr megye alispánja lesz a kuruc időkben.

Az idősebb Tarczy János Győr megyében számos pozíciót betöltött, így volt alispán is. Királyi emberként részt vett például az Szrínyi-Frangepán összeesküvés nyomozásában. Feleségének, Némay Katalinnak családja ősidők óta nemes és birtokos volt. Egyebek között Mindszent, Csáknéma és Alsónéma is a vagyonukhoz tartozott.²⁷

Hogy Bolforth halála után pontosan mi lett a mindszenti birtok sorsa, nem tudjuk. Ez a név később nem kerül elő Mindszent történetében, így valószínű, hogy fiúgyermeke nem volt. Talán özvegye túlélte őt, és a birtokot valahogy visszaszerezte a Tarczy-család, de lehet, hogy örökös hiányában a koronára szállt.

Bolforthnak nem csupán földjei, de Győrben házai is voltak. Ezt mutatja az 1702-ből fennmaradt két, házvásárlásról szóló dokumentum is.²⁸ „*»Bolforth Adám, Császár és Koronás Király Urunk Őfölsége Győri Végházának egyik Főhadnagya« aláírással született egy szerződés, mely szerint Győrött, 1702. január 2-kán 3000 forintért vesz házat vesz Bellái Bellovics Gábortól.*”

(A kuruc seregben)

Háborús dúlás Mindszenten

Az 1703-ban kitört Rákóczi-szabadságharc csak a következő évben ért a Dunántúlra. Az első nagyobb kuruc hadsereg 1704 januárjában tudott átkelni a befagyott Dunán. Ettől kezdve az egész Dunántúl, így Győr környéke is állandó terepe lett a kuruc-labanc harcoknak. Nemcsak a csatározások, de a katonák és a várak ellátása is terhelte a falvakat. Volt, hogy a Győr környéki falvakból szállítani kellett élelmiszert és takarmányt a kuruc kézen lévő

Érsekújvárra és Győrbe is a labanc helyőrségnek. Bolfarth birtokát, Mindszentet is érintette ez a nagy teher. Ekkorra a – török hódoltságban és a hadjáratok során többször elnéptelenedett – településnek újra számos lakója volt. Néhány évvel korábban, 1698-ban már 185 mindszenti élt a faluban. Egy 1704. április 3-ára keltezett dokumentum szerint a német hadbiztos jelentősen meg is sarcolta a többi faluval együtt a mindszentieket:

„Tuttára legyen minden embernek, hogy valamint ennek előtte is megparancsoltam, ennyi summát mindenkor készen tarcsatok, úgy mint: pászmándiak 12 szekér szénát, 12 vágómarhát, 150 mérő zabott, 500 kenyeret. Táp szintiglen annyit. Nyalka 8 szekér szénát, 8 vágómarhát, 100 mérő zabott, 300 kenyeret. Szentmiklós is annyit. Örs 15 szekér szénát, 15 vágót, 200 mérő zabot, 700 kenyeret. Mindszentiek 8 szekér szénát, 8 vágott, 300 kenyereket és 70 mérő zabott. Gönyöiek is adnyit. Pér 10 szekér szénát, 10 vágót, 100 mérő abrakot, 800 kenyerekett. Szentivány is. Holnap regvelre Győré bévigyétek, mert most nem menthetitek magatokat, hogy ellenség miat bé nem hozhatgyátok és az német vitészlő rend is reátok nem szál, hogy ha pedig holnap korán ebben fogyatkoszás léssen, tüzel vassal megemészettnek és karóban vonyatnak, hogyha pediglen az kenyeret nehéz volna szerezszni, kétt kenyér helet egy fertál mérő búzáat hozatok.”²⁹

A falvak már korábban védelmet kérhettek a kurucoktól, mert Károlyi Sándor néhány nappal a hirdetmény előtt, 1704. március 26-án már sereget gyűjt Fejér vármegyében, hogy segítsen rajtuk. Minden fegyverforgató férfit behívott, hogy a „győri ellenségre” támadjanak, mert az „a ’táján keről belől lévő falukat és helyégeket élésnek Győrbe való behordásával kínszerítik, úgy egyéb alkalmatlanságival illetik, melyeket továbbá imár sok panaszkoddássi után szegény lakosoknak azon aggravation nem szenvedhettem, - orvoslani ezeket ide való jövelelemmel kívántam.”³⁰

A kurucok ellen harcoló „rácok” rablása miatt Bolfarth Ádám több győri nemessel együtt a bécsi Udvari Haditanácshoz fordul segítségért. Védelmet kértek és azt, hogy adják vissza az elhajtott marháikat. A bécsi Haditanács 1704. április 25-én hozott rendeletet az ügyben. Ebben felszólították báró Pfeffershofen császári tábornokot, Buda parancsnokát, hogy teljesítse a kérést. Érdekessége a kérelemnek, hogy azt Szekeres István nevében is írták. Pedig ő ismereteink szerint januárban már a kurucokhoz csatlakozott.³¹

A rekvirálás mellett a katonák elszállásolása is nagy terhet jelentett a Győr környéki falvaknak. Ebben az évben, 1704 júniusától decemberig öt regimentet állomásoztak itt az osztrákok. A kurucokkal 1704. június 12-én csaptak össze Koroncónál. A csatározások során a labancok felégették Koroncót, elpusztították Gyirmótot és Mindszentet is.³²

Szökés a győri várból

Az 1705. év vége felé ismét a kurucok lettek urai – Győr várának kivételével – az egész vármegyének.

Bottyán János elfoglalta Pápát, majd december 12-én Szentmártont (Pannonhalmát), Ocskay László pedig körülzárta Győr várát.³³ Bolfarth ekkor, 1705 decemberében szökött meg a győri várból.

„Itt az egész föld mind mellénk állott; az egész tatai sereg, mind hadnagyostul, zászlóstul hozzánk gyüött, — ki is igen jó katonaság. Bolfort (Wohlfart) Győrről egynehányad magával mellém gyüött.” – jelenti Bottyán János levelében, 1706 februárjában.

„Wohlfart Ádám hatodmagával, többnyire tisztekkel, kiszökött a várból s Bottyán elé menve, a kurucok közé csapott fel. Bottyán őt ezredessé nevezte ki s miután az idő-

közben felszaporodott ezredének kettéosztása szükségessé vált, az így alakított új ezred parancsnokává tette meg.” – írja Thaly Kálmán, a kuruc idők krónikása Bolfarth gyors karrierjéről.³⁴

Kuruc parancsnokai később hazaszeretetével magyarázzák szökését. Döntésében szerepet játszhatott az is, hogy Szekeres István bérlőtársa 1704 januárjában csatlakozott a kurucokhoz. Bolfarthnak volt jó állása, vagyona, háza, kényelmes helyzete volt tehát a győri várban. Igaz, földjeinek nagy része kuruc fennhatóságú területen volt. Ezért aggódhatott, hogy elkobozza azokat tőle, mint császárpárti tulajdonostól az ekkorra a Dunántúlon is megerősödött kuruc hatalom. Későbbi tettei azonban arra vallanak, hogy nem anyagi érdekei vezérelték, mikor Rákóczi oldalára állt. A haza iránti elkötelezettségét mutatja az is, hogy végig kitartott Rákóczi mellett. Akkor is ott volt, amikor már kezdtek kiszorulni a Dunántúlról a kurucok. Abban az időben sokszor előfordult, hogy egy-egy katona többször is átállt a másik oldalra. A hadi helyzetnek és a saját érdekében megfelelően többször is lett kurucból labanc, majd labancból kuruc. Bolfarth nem váltogatta az elkötelezettségét. Utólag aláírta a szécsényi országgyűlésen 1705. szeptember 20-án elfogadott szövetséglevelet is. Ezen az országgyűlésen választották meg Rákóczit vezérlő fejedelemmek. A szövegben szerepel a résztvevők esküje arra:

„Hogy a Confoederalt Nemes Magyar Haza Statusinak és Rendeknek az Austriai Ház által meg bántódott minden szabadságának és törvényeinek helyre állítására összveköttöt és most is újonnan megerősített Confoedetatiojában avagy szövetségében szabad akaratom szerint belépek.”

Aláírása fölött ott van Fodor Lászlóé, akivel együtt végzik ki majd Győrben. Ezen az oldalon található Ocskay László aláírása is, aki miatt később meg kellett halnia.³⁵

Álruhában Sopronban

Alighogy kurucnak állt, máris fontos szolgálatot tett Rákócziéknek. Álruhában derítette fel a német kézen lévő Sopron várát és az azt védő sereget:

„A vándor vasárusok egyébként közismertek voltak ez időben s még hadműveleti célokra is fölhasználták az ő szerepüket. Ugyanis a dunántúli hadjárat alatt, amikor Bottyán János 1705. december 10-én Kőszeget elfoglalta, nyomban Sopron vivására indult, amint serege kipihente magát. A tiszta német város ugyanis a császár hűségén maradt még akkor is, amikor már az egész Dunántúl Rákóczi hűségére állt.

A kemény nyakú németek folyton erősítették a várost, fegyvereket vittek be, amíg lehetett, de Kőszeg elfoglalásával az egyetlen út, amely Stájer-felől még nyitva állt — ahonnan a segítséget kapták a soproniak — bezárult előttük és a város, különösen fegyverekben elég szűkösen állván, a környékbeli vaskereskedők és puskamívesek fegyvereit is beszedette megfelelő érték ellenében. Biztos tudatban készültek Bottyán támadására, aki amúgy is haragudott Sopronra és lakóira, amiért már többszöri támadását kiállták a kurucz hadaknak.

Az öreg Bottyán soha nem kicsinyelte az ellenséget s talán ez a nyitja annak, hogy soha csatát nem veszített a kurucz-korban. Ekkor is, hogy készülődött Sopron megszállására, előbb kikémleltette a várost s a kémleléssel Bolfarth Ádámot bízta meg, aki ezereskapitánya volt Tulajdonképp Wolfart volt a neve, azonban a kurucz szójárás Bolfartra keresztelte el.

Maga is német lévén, kitűnően beszélte a soproniak anyanyelvét, ami pedig abban az időben ritkaság számba ment, hiszen Károlyi Sándor egész húszezer főnyi seregében nem akadt egyszer egyetlen ember is, aki Heistertől elfogott német levél értelmét meg tudta volna magyarázni.

Bottyán Jánosnak kémei révén tudomása volt arról, hogy a Sopron környéki vas-kereskedőktől és puskamívesektől, a városi magisztrátus rendelettel beszedette a lőfegyvereket, tudta, sejtette tehát, hogy szívesen vennének a soproniak egy kocsi rakomány lőfegyvert és vasárut.

Egy nagy »hienc« szekeret megrakatott vassal s vagy két tuczat új, de rossz lőfegyverrel, azután kiállította a vándor vasárosoknak szokásos menlevelet — a községi magisztrátus által, természetesen ékes német nyelven s jóval korábbi dátummal, mint mielőtt a kuruczok ott lettek volna.

A többire nézve Béri Balogh Ádám írta meg az események lefolyását. »Die 14 Decembris Révjér (Riviére, a kurucz tüzérség főparancsnoka) uram felült az szekérre, melléje ült Bolfarth Ádám is, az ki vásárosnak képit öltötte magára, míg Rivjér uram az gyeplőt szorongatta. Soprony alatt hajtottak el az puskás szekérrrel, bizvást-bizva az nimet harácsolásában. Bé-is hajták eő kegyelmeket az Várasba, portékájokat elszedé az Magisztrátus, eő kegyelmek penig az Váras falajit kémllették és más napján Jótét János Apánk (Bottyán Jánost így nevezte el a túl a dunai nép) az Sopronyiak híres malomjában, az Nottliches Mühleben ütött tanyát, az Sereg penig környül vette az Vároost.«

A Dunántúl azonban ettől kezdve meg volt tiltva a vándor vasárosok házalása A német városok polgárai ezeket használták föl conspirációikra s több ilyen levél miatt eltiltották a vándor kereskedést a kurucz parancsnokok.³⁶

Ez a kalandos történet hiteles lehet azért is, mert Béri Balogh Ádám, egy kortárs számolt be róla, de azért is, mert a szereplők is léteztek. Az említett „*Révjér uram*” pedig ténylegesen Bottyánnál szolgált. Jean de la Riviére ezredes³⁷ több francia mérnöktiszttel együtt a várak, védművek építésében segített és a kurucz tüzérséget irányította.³⁸ Ő maga is részt vett a harcokban, gyakran fogott fegyvert. Azért is mehetett Bolfarth Ádámmal a városba, hogy felmérje, hogyan helyezze elé s hová irányozza majd az ágyúkat. Sopront 1705. december 24-én körbezárták a kuruczok, és ostromát meg is kezdte Bottyán. A várost erősen ágyúzta és a falakat, házakat összerontotta. Az ostrom még januárban is tartott, de fogytán volt a lőpor a könnyű lövegekhez, a falbontó ágyúk pedig nem érkeztek meg, így végül a várost nem tudták bevenni.

Bottyán regimentjében

Bolfarth Ádám és társa, Szekeres István is egyre nagyobb szerepet kapott Bottyán seregében. 1706 februárjában, mint kapitányok vannak mellette. Ekkor Igalnál csaptak össze az országba délről betörő rákokkal. Itt nagy veszteséget szenvedtek, de megállították az ellenséget vezető Herbersteint, nem tudott benyomulni az országba és nem tudott egyesülni Heister és Pálffy labanc seregeivel.

Ezek az évek voltak a szabadságharc legjobb évei és a Dunántúlon is ekkor volt a legstabilabb Rákóczi hatalma. Hatással volt ez a hadseregre is, könnyebb volt a toborzás. Bottyán Jánoshoz is egyre többen álltak. Bercsényi felhívására Bottyán ezért megszította ezredét és annak legjobb egységeit Bolfarth kapta meg.³⁹ Bolfarth immár „vezénylő-ezredes”. Sereg másik része barátjának, Szekeres Istvánnak jutott.⁴⁰ Egy 1706. június 8-án kelt levelében Bercsényi már mint vice-colonellust említi. Ekkor Bolfarthot Bottyán egyik vezéréként Kecskemétre vezénylik,⁴¹ de a források szerint ezen az egy eseten kívül, csak a Dunántúlon teljesített szolgálatot.

A Bolfarth-ezred összetétele, nagysága valószínűleg sokszor változott, attól is függően, hogy az egyes „compániákat” hová vezényelték. Volt, hogy öt seregrészt is külön vetettek be. Alvezérei voltak például Högyész Ádám, Szekeres István és Török István,

de gyakran emlegetik együtt Somody Ádámmal közös seregét is. Egy vármegyének címzett levél szerint az ezred tényleg ezer főt jelenthetett és valóban tartozott ezer lovas a regimentjéhez.⁴²

Néhány hónap fegyverszünet után Pálffy János labanc altábornagy és horvát bán nyugatról betört az országba és feldúlta a vidéket. Bottyán János sietett az ezredeseivel, hogy az ellenséggel megütközzön. 1706 augusztusában Kisfaludy György és Kisfaludy László mellett Bolfort Ádám „*lovas ezereivel*” mennek Zalába, hogy onnan Pálffy bán horvát és rác csapatait kiszorítsák. Pálffy kitért az ütközet elől és Ausztriába menekült.

Van egy furcsa bejegyzés a dunántúli főparancsnok táborigénykönyvében ebből az időből, 1706. szeptember 11-éről: „*Belfort ide jöjjön; holott nem akarna, arestáltassék meg.*”⁴³ Hogy mi okból rendelte magához Esterházy Bolfarth Ádámot, mi történt, miért kellett megfenyegetni letartóztatással, nem tudjuk.

Szigeti rajtaütés

A bátorságával, rátermettségével bizonyosan nem volt baj. Bolfarth bizonyította vitézségét számos alkalommal. Így például 1707. június 22-én is, amikor egy különleges hadműveletet hajtott végre a győri várnál.

Győr kemény dió volt a kurucoknak. Jól megerősített várfalakkal rendelkezett, a Dunán ellátmányt, utánpótlást kaphatott így Rákóczi seregei sosem tudták elfoglalni, de többször is kísérletet tettek rá. A várostrom általában nem felelt meg a kurucok hadviselésének, nem voltak rá felkészülve és felszerelve. Ezért is határozhatták el, hogy egy rajtaütéssel próbálkoznak.

Thaly Kálmán részletesen ismerteti a történetet:

*„Június első napjaiban, valami földözetiül szolgált 40 rác lovas igyekezőn Győrből Óvárra visszajutni: útjukban Török István serényen vigyázó kuruczai által meglepettek, és részint levágattak, részint pedig fogságba jutának. Hihetően e foglyoktól és egy szökevény győri őrmestertől tudá ki tüzetesen Bottyán a győri állapotokat, melyeket azután ki is kémleltetvén, meggyőződött, hogy Győrnek Sziget nevű külvárosába egy gyalog és két lovas rác ezred van összezúfolva, s a külváros erődítvényei — csak földsánczok, árok és czölöpzet, — bizonyos helyeken nem nagy áldozattal bevehetőek volnának. Saját ezredének későbbi vezénylője: a győri születésű Bolforth (Wolfart) Ádám ismeri vala e helyeket, a szökevény őrmester pedig kalaúzul ajánlkozék, csak 400 jó gyalogot kérvén a vállalatra. A vállalkozó szellemű tábornoknak ennyi elég volt, hogy egy merész vállalatra tökélye el magát. A Révay-féle hajdúságot tehát június 22-kén töltnyekkel, ostromlétrákkal, rőzsekötegekkel és a czölöpzet kivágására szolgáló fejszékkel fölszerelvén, — este e gyalogokkal és tulajdon lovas-ezredével egész csendben megindult libényi táborából Abdához. Ahogy az éj beállott, és a rácok gyanútlanul pihenének szállásaikon: Révay hajdúi, az őrmestertől kalaúzoltatva, a jezsuiták kertjénél átázolják a Rábczát, s nesztelenül meghágnak a szigeti sánczokat; melyeken a palánkozatot több helyütt, a viszavonulhatás kedvéért kivágnak és lerontván, azzal rajta a kapukon, utcákon, a vársíkokra. Miközben a fölriasztott rácokat a házakban, utcákon rémítő riadallal megrohanják, öldözik, a Rábczának, Dunának, és a várba vivő hidnak hajtják. Mennyi rác veszett el e vad, éji viadalban, öldöklésben? nem tudni; de a körülményeket — melyek közt meglepettek - tekintve, bizonyára nagy számmal jutottak a fegyverek élére és hullámok közé. Bottyán pedig, a külvárost zsákmányra vetve, — merész állást foglalt a tekintélyes győri várral szemben, úgy szólván annak ágyúai alatt.”*⁴⁴

A várat tartani nem tudták és másnap vissza is vonult a sereg, de nagy kárt okoztak az ellenségnek, kevés saját veszteséggel. Bolfarthot pedig sokan követték a győri várból és átszöktek hozzá a császári seregből.

Maga Rákóczi fejedelem is értesült a haditettéről és örömmel írja levelében 1707. július 6-án, hogy *„Isten jóvoltából mind innét, mind pedig túl az Dunán szerencsés portázási vadnak hadainknak, a mint is Bottyán Győrnek külső' várossát felveretvén, a Nyúlás mezeire (a Fertőn fölül) szállott.”*⁴⁵

Nehéz követni Bolfarth tisztségeinek alakulását. A kuruc katonai rangok, illetve azok használata nem volt mindig következetes. Az bizonyos, hogy Bolfarth 1707. december 30-án colonellus volt Bottyán seregében. Ezen a napon ugyanis a parancs szerint „haza” rendelik: *„Nemzetes Vitézlő Bolford Adám, Tekéntetes Vitézlő Bottyán János Generális uram regementjébéli colonellus uram ordereztetett két seregével győri pusztára.”*⁴⁶ Valószínűleg itt is maradhatott egész télen *„Generális Bottyán János uram öt compániájával”*.⁴⁷

Vezénylő ezredes

A következő év, 1708 tavaszán, március 11-én magához hívta a dunántúli főparancsnok, Esterházy Antal. Arról beszélhettek, hogy Bolfarth Ádám önálló ezredet és több feladatot szeretne, mert *„megunatkozott Bottyán uram regementjénél”*, ahogy az alábbi levél szól.

Esterházy Antal ugyanis segített abban, hogy Bolfarth katonai pályafutása töretlen maradjon. Közbenjárt Bercsényinél, hogy *„commandérozó colonellussá”* emeljék, mert már tartoztak neki azzal régen:

*„Bolford iránt irám vala Excellentiádnak az elmúlt napokban, hogy valamely accomodatiója és promotiója⁴⁸ lehetne; ki is annyira megunatkozott Bottyán uram regementjénél, hogy hírét sem hallom és teljességesen a regement mellül elállott. Talán megérdemelhetné ő is már az commendáns-colonellusságot, noha én, ójjon az Isten, úgy recommendáljam,⁴⁹ hogy debitumnak⁵⁰ tartsa és nem grátiának,⁵¹ vetvén teljes reméségét régen megígért Excellentiád kegyelmességében.”*⁵²

Devecserből, 1708. március 13-án írta a levelet. Talán éppen ezen a napon érkezett oda Bolfarth.

A közbenjárás sikeres volt, Bolfarth nemsokára Rákóczi fővezéréhez utazott. A kinevezést talán személyesen adta át neki Bercsényi Miklós, mert Esterházy Antal feljegyezte az 1708. április 24-i eseményekhez, hogy útlevelet adott Bolfarthnak, hogy *„Mélt() ságos Generális Magyarországi Locumtenens uramhoz ő Excellentiájához”*⁵³, vagyis Bercsényi Miklóshoz tudjon menni.

A találkozó sikeres volt, pedig Bercsényi nem szeretett könnyen kinevezéseket, előléptetéseket adogatni.⁵⁴ Május 15-én már parancsba adják Hőgyészy Ádámnak, hogy mutassa be a katonáknak az új parancsnokot:

*„Hőgyészi Ádám uramnak order szerint adatott értésére, hogy mivel Főlséges Urunknak, úgy a Méltóságos Generálisságnak tetszett; Bottyán János uram ezere: (cserében) Generális-Locumtenens Esterházy Dániel uramnak conferáltatott és annak colonellus-commendánsul Bolfort Ádám uram rendeltetett, — azért említett Hőgyészi uram megírt colonellus uramat a seregek előtt publicálni⁵⁵ el ne mulassa, megparancsolván nekik, hogy ennekutánna kegyelmétül legyen dependentiájok.”*⁵⁶

Ezen a napon Bolfarth Ádám is részletes utasítást kapott, hogy menjen az ezredéhez, *„a regiment effectivus statusát legelsőbben is kitanulni és kezihez lajstromban venni igyekezzék, és azokkal a Győr s Komárom eleire való vigyázására magát transferálja.”*⁵⁷

A regimentjébe tartozott Szép Péter és Horváth István Tata környéki seregeikkel, valamint Domonkos Sámuel és „Parragh uram”. Ez utóbbiak „compániájából” összeálló seregét Bolfarth mindszenti birtokaihoz, a győri pusztákra kellett sürgősen vezényelnie.⁵⁸

Itt aztán Palásti Ádám, főmustramester szemlét tartott Bolfarth új serege felett, az új parancsnok is felmérhette a csapatai számát, az „*effectivus statusát*”, vagyis az erejét, állapotát.

A mustrának meg is lett az eredménye: megmutatkozott, hogy nem annyi katonát kapott Bolfarth, amennyit remélt, illetve amennyi járt volna. A szemléket másoknál is lefolytatta Palást, és kiderült, hogy sokan inkább maradtak Bottyánnál, vagy más egységeknél, de nem vonultak a győri pusztára Bolfarthoz. Május 30-án ezért Esterházy Antal segítette, felhatalmazta Bolfarthot, hogy szerezze vissza katonáit: „*Bolfort uramnak pátens: valahol találhatja maga regementjebéli katonát, bonis viis repetálván, ha vissza nem adnák, keményebb modalitással kivehesse.*”⁵⁹ Bottyánnak legendás volt a népszerűsége a katonái között, talán ezért is maradtak inkább nála. Sok esetben gondot okozott az is, hogy a mezőgazdasági munkák miatt elszökdöstek a katonák és csak télen tértek vissza.

Az egyes parancsnokok egységei fölött a dunántúli főparancsnok rendelkezett. A hadi helyzetnek megfelelően Esterházy Antal az egyik ezredből például lovaságot kért, a másikkól gyalogságot, hajdúkat. Így aztán időnként volt egy kis keveredés. Például Bolfarth Ádámnak is meghagyta a főparancsnok, hogy, ha netán volna mellette Pethő Ferenc katonáiból, akkor azokat bocsássa vissza, mert Pethő „összecsoportozza” a regimentjét. Idővel igyekeztek nagyobb fegyelmet és pontosságot elérni. Nemcsak a zsoldfizetés és az elszállásolás, de a hadmozdulatok tervezéséhez is szükséges volt ez.

A dunántúli harcokban

Sok idő azonban nem volt arra, hogy Bolfarth a katonáit rendezesse, mert június 2-án Esterházy Dániel parancsnoksága alatt Bolfarth seregéből Szekeres István regimentjét a Drávához vezényelték.

A maradék seregével Bolfarthnak pedig júniusban – a források – szerint „Bartács” nevű településhez kellett mennie.⁶⁰ Hasonló nevű, Bordács pusztája található volt Moson városa alatt.⁶¹ Ez is lehetett, de valószínűleg nem erről volt szó. A kuruc időkben ugyanis a mai Mórchida területén volt egy Bardács nevű pusztája. Ez Sopron megyével határos, Marcal-parti település volt akkor. Azért lehet erről a területről szó, mert egy július 13-i parancs felszólítja Pető Györgyöt, hogy „*Bolfort urammal való correspondentia folytatására nézve a Töközből felét az ezernek árpási hidhoz szállítsa, a holott is szorgalmatos vigyázás és szüntelen tudósítás recommendáltatik.*”⁶² Árpás község is a Rába partján fekszik, szemben Mórchidával. Itt kellett Bolfarthnak felmérnie az ellenséges erőket, és szükség esetén meg is kellett ütköznie velük. Ebbe a körzetbe még márciusban a labanc Pálffy két ezredet helyezett el. Esterházy Antal több sereget is ide vezényelt, ide érkezett még Török István és Kisfaludy László is. Mivel az ellenség nem volt ott, a segítséget visszarendelték, de azt is meghagyta a dunántúli főparancsnok, hogy „*Bolfort uram vigyázásnak okáért megmaradjon.*”⁶³ Még egy héttel későbbi is a „*jó vigyázás*” a feladata. Egyúttal megüzenik neki, hogy küldessen embereket, hogy elvigyék a posztót, melyet a katonái felruházására utaltak ki.⁶⁴

Júliusban kitakarodott Pálffy az országból, így Bolfarth már ismét Győr környékén tanyázott a seregével. Július 18-án már biztos, hogy itt van. Sőt korábban is, ugyanis ezen a napon dicséri meg Esterházy Antal Török Istvánt azért, mert „*öt compániával*”

kisegítette Bolfarthot a győri rácok elleni harcában.⁶⁵ Bolfarth Ádám tehát újra „otthon” van, és egész nyáron az a feladata volt, hogy védje a győri vár környékén élőket a császáriak sarcolásától:⁶⁶

„Bolfort Ádám uramnak intimáltatott,⁶⁷ hogy az győri pusztaságon szorgalmatosan vigyázzván, a mennyire lehet, az szegénységet oltalmazza az ellenség excursiójától.”⁶⁸”

Szeptemberben Pápa mellé vezénylik. Heister ugyanis „Kuruczen-Jagd”-ra, vagyis kurucvadászatra indult észak-nyugatról a Bakony felé haladva, és egyesülni akart a délről újra betörő rácokkal.

Az előzményekhez tartozik, hogy Béri Balogh Ádám a rácokat korábban visszaverte és Heister is visszavonult Győr felé. Innen átment a Dunán a Felvidékre és az egyik legjelentősebb kuruc vár, Érsekújvár ostromába kezdett. A korábban megismert Rivière ezredes által megerősített falak azonban ellenálltak Heisternek. Ebben a hónapban erősítést kap Bolfarth, több szétszéledt kuruc egységet begyűjt az ezredébe. Októberben Fehérvárhoz vezénylik, Török Istvánt kell segítenie és a győri pusztákon csak egy kis „vigyázó” csapatot hagy.⁶⁹ Még ebben a hónapban Török István vezényletével Somodi és Bolfarth ezredeit Nyulas térségébe⁷⁰ rendelik, ahonnan még Ausztriába is átcsapnak. November 1-jén pihenő következett. Engedélyt kaptak, hogy a Győr, Komárom és Esztergom körüli helyőrségeket váltsák fel, a maradék sereget pedig szállásolják el.⁷¹ Bolfarth katonái Győr körül állomásoztak.

Közben az Érsekújvárnál kudarcot vallott Heister novemberben Pozsonyba, majd Győrbe érkezett és újra a bakonyi erdőkben lévő kurucok ellen akart hadjáratot kezdeni. Bolfarth egy nagyon kemény parancsot kap: ha az ellenség „akárki falujában sánczolja el magát” tekintet nélkül mindenre, „igesse föl” a települést.⁷²

Erre aztán nem került sor. Sőt a kurucok nagyon is együttműködnek a helyi lakosokkal, így állandóan kicsúsztak a császáriak kezéből. Bosszankodva írja az osztrák jelentés, hogy a rebellisek „láthatatlanok”, nem lehet őket elfogni, mert egyszer paraszti ruhában vannak, aztán katonáiban, összeállnak, utána szétszélednek. Heister újabb hadjárata így megint sikertelen volt. Azt azonban elérte novemberben, hogy a székesfehérvári őrségnek utánpótlást, erősítést juttatott és rác csapatot hozott a térségbe, Földvárra. Amint látjuk majd, ez végzetes lett Bolfarth Ádám számára.

Bolfarth Ádámot utolsó küldetésére 1708. december 3-án vezényelték. Éppen a Heister-féle erősítés miatt:

„Colonellus Bolfort Ádám uramnak orderiben intimáltatik, hogy az ellenségnek Székes-Fejérvárhoz penetrálásával a bentvaló gvardizony megerősítésére nézve üdöhalladék nélkül contrahálván ezerit, vegye maga egyenes útját Székes-Fejérvár eleire, Somogyi Ádám Tersztyánszky István uram commendója alatt lévő ezerit vegye maga directiójában megírt Somogyi uram leérkezéséig, s úgy igyekezzik postérungját⁷³ formálni, hogy szorgalmatos vigyázással Fejérvárnak kapuit betévén, a bentlevő ellenséget ne hagyja széltében a szegénységen gázolóni.”⁷⁴

December végén érkezett parancs szerint Bolfarthnak készségben kellett lennie, hogy a simontornyaiakat is megsegítse, ha az ellenség fenyegetné őket.⁷⁵

Regimentje azonban folyamatosan gyengült. Egyrészt „öt compániát” elvettek Fehérvár védelméből és Török István parancsnoksága alatt a Rábaközbe vezényelték 1709 januárjában. Az időjárás is megtizedelte a katonáit: „ezen erős téli alkalmatossággal alkalmas számú katonái fagytanak meg.”

Korábban, 1708 júniusában már kiutaltak az ezredének „kék remek mundérposztót”⁷⁶, és most felszerelés javítása érdekében a vármegyéhez fordultak.⁷⁷

Februárban erősítést kapott, Terstyánszky Istvánt visszavezénylik a Mezőföldre, hogy „azon mezőföldi lakosokat per absolutum ne engedje behódolni az ellenséghez: egyetértvén Bolfort urammal, a mennyire lehet, resistáljon a fehérvári ellenségnek.”⁷⁸

1708. második felében egyre szorosabban körbefogták Székesfehérvárt. „Mivel fennállt a veszély, hogy az ellenség a Mezőföld lakosságát behódoltatja, Eszterházy Antal február 20-án meghagyta Balogh Ferenc gyalogos brigadérosnak, hogy a csikvári sánctot Szekeres István, Somogyi Adám, és Bolfort Adám brigadérosok csapatainak segítségével foglalja vissza.”⁷⁹

A február 20-i parancs Csíkvárra (ma Szabadbattyán) rendelt számos csapatot, Szekeres István, Somogyi Adám és Bolfarth lovas regimentjeit, visszatért a Bolfarth-compániákkal Török István is, valamint Balogh Ferenc gyalogosai is erősítésként érkeztek.⁸⁰

Fogsága

Az 1709. március 8-án keltezett parancs szerint „Brigadéros Kisfaludi László uramnak missiliter intimáltatott, hogy brigádája alá vévén maga, Tersztyánszky és Bolfort uraimék regementjeit: azonnal Mezőföldre siessen, azt mentül jobb móddal conserválja⁸¹ az ellenség excursiója⁸² ellen.”⁸³

Eszterházy Antal három nappal később már azt a parancsot küldi Bolfarthéknak, hogy egyelőre csak várjanak a hadak gyülekezésére és ő magára is, mert személyesen fog a harctéren megjelenni.⁸⁴

Bolfarthot végül a Fehérvár körüli harcokban, Fejér megyében Sárkeresztúrnál fogták el 1709. március 17-én.⁸⁵ Tersztyánszky István, Esterházy Antal hadsegéde megmenekült.

Az összecsapás során – a beszámoló szerint – a kurucok vesztesége nagy volt, százan a csatában, kétszázan pedig a közeli tóba szorítva, a vízben fulladtak meg:

„Uyságul írhatom, hogy az Nemes Baraydis Ezernek Vice Colonellussa, Baron de Frejberg, die 17. praesentis étcakának idején a tatai, esztergami, itt való és székesfejérvári gavallériával, innét edgy napi járóföldnre levő 2000 kurucra, Keresztúr nevő faluban reájok ütven, őket dissipálták, azokon kívül, akik az ott levő tóban belé holtak, százig valót levágtak, kik között két vicehadnagy is leváगतott, 21 rabot fogtak, kik között is Oberster Bolfarth, annak Quartély Mestere, edgy zászlótartó és egy Commissarius találkozott, amellet feles ruhát, edgynéhány száz forintokat, melyet a szegény parasztemberektil executioval kisutultak, mintedgy 300 nyerges lovakat, három zászlóval edgyütt tülök elnyertek.”

– így írt Bolfarth elfogásáról levelében Johann Pfeffershofen báró, császári tábornok 1709. március 29-én.⁸⁶ A tó valószínűleg nem tó volt, hanem a közeli Sárvíz folyásának egyik holtága vagy kiöntése lehetett.

„Az Dunántúl nem tudom mi hírei vadnak kegyelmednek? Antal⁸⁷ úr írja nekem, hogy Bolfordot elfogták, másfél százod magával vezetett vigyázatlanságátul”⁸⁸ – írta 1709. május 1-jén Bercsenyi Miklós Károlyi Sándornak. A „vigyázatlanság” arra vonatkozhat, hogy talán nem állították fel jól az őrséget, mivel a beszámoló szerint éjszaka csaptak le a kurucokra. Tehát nem Bolfarthék kezdeményezték a csatát, így az nem róható fel neki, hogy nem – annak kérése ellenére – nem várta be Esterházyt. A főparancsnok egyébként végül nem is érkezett meg a Mezőföldre, de talán az üzenete sem ért oda időben. Az biztos, hogy nem tudták a harcot elodázní.

Bolfarth Adám a Bottyán-féle ezredből leválasztott katonáit egyébként meglehetősen önállósággal irányította. Erre meg volt a képessége és az elszántsága is. Néha túlzott is volt ez az önállóság. Nem véletlen, hogy a tábori könyvekben olvasni lehet olyan feljegyzést például, hogy a dunántúli főparancsnok letartóztatással fenyegeti meg, ha nem

jelentkezik a hívására. Vagy éppen azt, hogy „*Bolfort Ádám uramnak sok excessus tételése szemire hányattatik, és hogy maga erszényéből fogja refundálni.*”⁸⁹ Vagyis túl sok költsége volt Bolfarthnak, ezért Esterházy Antal nem akarta azokat elfogadni.

A kurucoknak egyébként sokszor éppen az jelentette az előnyt a hadakozásban, hogy a kisebb seregtettek parancsnokai önállóan hozhattak döntést. Főként a gyors, könnyű lovasokból álló egységekre érvényes ez. A császári hadak általában túlerőben voltak, ezért a nyílt, szemtől-szembeni ütközetben győztek volna. Ellenük hatásosabb volt az, hogy egy-egy seregrészre, vagy éppen az utánpótlást szállító szekerekre csaptak le. A gyors támadás után aztán gyorsan el lehet nyargalni. A dunántúli parancsnok is éppen ezt a taktikát adta utasításba Bolfarthnak: „*Az ellenség Győrhez való érkezésére nézve szorgalmatos vigyázással lévén, a míg subsistálhat,⁹⁰ mindenütt a nyomában járjon s igyekezzék valami hasznos operációkat⁹¹ is tenni. Holott nem subsistálhatna, tehát siessen Balogh Ádám urammal való conjunctióra.*”⁹² Vagyis folyamatosan zaklassa az ellenséget, „*nyomában járjon*”, és hogyha kell, akkor siessen el, csatlakozzon a többi regimenthez. És, ha már semmilyen taktika nem vált be, akkor – amint láttuk – paraszti ruhába öltöztek és elvegyültek a lakosok között.

Az biztos, hogy Bolfarth Ádámot kiváló katonaként üdvözölték a kuruc seregben. Tetteivel rá is szolgált a hírnevére és a folyamatos előléptetésekre. Könnyűlovas ezredével leginkább Győr megyében állomásozott, de szinte az egész Dunántúlon harcolt. Gyorsan száguldozó alakulatát bevethették ott, ahol nagy volt a szükség, ha kellett kísérette a főhadsegéd Melsovszky Ferencet, hogy nagyobb „*securitással*” legyen, vagy éppen Bercsényi futárját, aztán ráccokat kergetett vagy Heister seregét nyugtalanította.

Elfogatása ezért nagy dicsőség volt az osztrákoknak. Az ő híradásukból értesülhetett Philip Medows, a bécsi angol nagykövet is az eseményről. A Henry Boyle angol miniszternek írt beszámolója március 21-ére teszi az elfogatás idejét.⁹³ Nyilván a császáriaktól származik az az információja is, hogy Bolfarth „*nagyon sok gondot okozott*” a helyi lakosoknak. Az osztrákok ugyanis igyekeztek beállítani a diplomácia és a külföldi közvélemény előtt a kurucokat gyilkosnak, rablónak.

A foglyú Bolfarthot először Esztergomba vitték a háromszáz lóval együtt,⁹⁴ majd valószínűleg Komáromba, végül Győrbe került.

A hadifogság első napjaiban már halállal fenyegették Bolfarthot, mivel katonaszökevénynek, dezertőrnek tartották. Esterházy Antal kérte Török Istvánt, írja meg a császáriaknak, hogy Bolfarthért Siegbert Heister tábornok öccsét, a kuruc fogságban lévő Hannibal Heistert fogják kivégezni. Már 1709. április 20-án megüzente az osztrák rabtartónak, hogy „*ügy fenyegetse akasztással rabjainkat, főképp Bolfort Adám commendáns-colonellusunkat, hogy az oly exemplificatióra nézve széltében akasztatnak ideki is in duplo a császár fogoly soldatjai, in specie pedig az Haiszternek az öcscse.*”⁹⁵

Hannibal Heister 1706-ban került kuruc fogságba. Csak 1709 júliusában engedték el, amikor a fogolycserével foglalkozó kuruc Szluha Ferenc találkozott az osztrák kollégájával és megegyeztek a cserében. Nemcsak a cserében, de abban is, hogy ne büntessék meg egymás foglyait, és itt külön kiemelte a Győrben raboskodó Bolfarth Ádámot:

„*azt is végeztük, hogy mind a két részről való magyar desertorok simpliciter és minden büntetés nélkül, úgy, mint más közrabok elbocsáttassanak, és ezután németnek Imperiumból avagy máshonnét confoederált Hazánk szolgálatjára együtt magyarokat büntetni, ha megfogattatnak, szabad ne legyen, - viszont mink se büntessük azokat, az kik császárhoz szöktenek. Ebben mostanában raboskodó oberster Volfordt uramot és más imperiális tiszteket tekintetbe lehet venni.*”⁹⁶

Bercsényi Miklósnak nem tetszett a csere, erősen bosszankodott azon, hogy az értékes osztrák fogolyért nem kérték Bolfarth Ádámot és a többi győri foglyot: „*Hannibál Haister elbocsátatásával Dunán-túlso actualis raboskodó főtisztek, úgymint Bolforth Uram és többek kifejejtése, tiszt uraimékat s tovább is azon föld ellen következhető fegyverkezése (Heisternek) a lakosokat nem kevésse consternálta*”.⁹⁷

Esterházy Antal aztán újra közbenjárt Bolfarth Ádámért, 1709. május 14-én is levelet írt ez ügyben a győri vár kapitányának, Bruckenthalnak.⁹⁸

Bolfarth esetében azonban többször is fölvetődött, hogy ő nem kuruc tiszt, hanem császári katonaszökevény. Pálffy János császári tábornok egyik emberének, Szegedy Ignácnak az ügyéhez hasonlította Bolfarth esetét. Szegedyt elfogták a kurucok. Ő már korábban is volt ott fogságban, de akkor kegyelmet kapott. Bercsényi Miklósnak panaszkolt, hogy Szegedy nem harcolt, nem volt sem lova, sem fegyvere, és családját készült meglátogatni, mégis elfogták és súlyos büntetéssel fenyegetik, mint szőszegőt és szőkevényt. Pálffy pedig így válaszolt a fenyegetésre:

„*De, ha szintén éppen stricte akarja is Kegyelmetek magyarázni általjövételét, s csak szökött katonának tartani akarja: halálát még sem okozhatja, — mert mennyi vagyon mindlunk most olyan tiszt, s más is, ki innend Kegyelmetekhez két-három ízben is szökött; példa Volffardt Ádám s mások, kik még most is raboskodnak. Mert Volffardt két-háromképpen is kötöles volt hozzánk, kiváltképpen akkor, mikor Kegyelmetekhez szökött, szintén mellettem lévén: melly nap fizettettem neki, azután katonái közül is sokat elcsalván, úgy szökött el. De Volffarton kívül is vannak hasonló rab-tisztek nálunk.*”⁹⁹

Hogy miért volt „*két-háromképpen is kötöles*” hozzá Bolfarth, nem részletezi. Valószínűsíthetjük, hogy egyrészt az volt mint katona. Másrészt pedig lehet, hogy még betöltötte a harmincados tisztjét is. A harmadik pedig az, amit írt, hogy előre megkapta a fizetését.

Bercsényi Miklós válaszában indulatosan kéri számon azt, hogy hogyan meri összehasonlítani az ő tisztjeit Szegedyvel, aki gonosztevő.

„*Ugyan, kérem Kegyelmedet, micsoda okon lehet Kegyelmednek fenyegetődzeni, hogy az mi tiszteinkben ezen istentelen hamisért repressaliát téssen Kegyelmetek? Nem viszi arra Kegyelmedet lelkiismereti; mert jól tudja azt Kegyelmed, hogy az ilyen sem cartellát, sem capitulatiót nem involvál.*

Bolford s a többi, hazájokhoz való indulatból jöven közbenben: megmagyarázza az cartella az desertorok értelmét. Nem simplex dolog pedig ez, s nem is hasonló más böcsületes hadi tisztek szerencsétlen raboskodó sorsához.”¹⁰⁰

Bercsényi aggódott a fogoly katonák életéért és nagyon keményen megüzente, hogy nem tűrik a méltánytalan bánásmódot:

„*tiszteinkben valakinek illetlen halála léssen, — hitemre, megadjuk a kölcsönt; s még pedig olly úri-embernek esketik sorsára, az kinek familiája az mieinknek szegénylegénységekhez képpes száz sem érne egyet!*”¹⁰¹

Bíztak abban, hogy Bolfarth kiszabadul, és újra ezredeként szolgálhatja Rákóczit. Az ezredét is egyben tartották, sőt 1709 nyarán még a jelentkező önkéntesek felosztásánál „*Nemzetes Vitézlő Bolfort Ádám commendáns-colonellus uram regimentjére*” is tekintettel voltak.¹⁰² Béri Balogh Ádám parancsnoksága alatt Somogyi Ádám vezette 1709 nyarán a Bolfarth-ezredet.¹⁰³

(*A kuruc mártír*) Bolfarth sokáig volt fogságban és egy végzetes esemény végett vetett a rabságának. Ocskay László ezredesét, árulásáért, mivel a labancokhoz állt, a kurucok elfogták, és két nappal később 1710. január 3-én kivégezték. Ocskay felesége érezte

a veszélyt, ezért mindenkihez elment, akihez csak tudott, hogy járjon közbe férje érdekében. Pálffy János császári tábornok levelet írt Érsekújvárra, melyben kérte, hogy ne végezzék ki Ocskayt, mert „bizonyosak lehetnek mind Fodor László, Wolffart (ki is desertor volt), de többekkel is hasonlóképpen bánnak mirészünkről is”. Ez a levél január 3-án kelt, aznap, mikor Ocskayt kivégezték. Másnap, január 4-i keltezéssel írt levelet a bécsi haditanács Bercsényi Miklóshoz, Rákóczi fővezéréhez. Ebben is „visszatorlással” fenyegetnek. Ezek a levelek csak a kivégzés után érkeztek meg a címzettekhez.

Heister január 5-én parancsot adott Bruckenthalnak, a győri vár parancsnokának, arra, hogy végezze ki a kuruc tiszteket, ha hírért veszi Ocskay halálának.¹⁰⁴

Ocskay Lászlót hadifogolyként nem lehetett volna kivégezni, mivel a „cartella comissio” védelme alatt állt. Ez volt az a korábban már emlegetett rabkicszerelő bizottság, mely intézte, hogy az elfogott katonákat a két fél visszabocsássa a másiknak. Általában a tisztség fokozatának megfelelően cseréltek, esetleg egy magasabb rangúért több alacsonyabb rangút.

Ocskay azonban nem tartozott ebbe a körbe. Kivégzése azért volt jogos a kurucok szerint, mert ő annak idején már nem a császáriak oldalán állt. Ugyanis az elfogatása és a kihallgatása után kérés, felszólítás nélkül megtagadta I. Józsefet és hűséget esküdött Rákóczinak. Így mint kuruc katonát ítélték el és már nem tartozott a cartella alá. Az eljárást megfélemlítőnek tartották, a kivégzés előtt szabályos tárgyalás volt, a jegyzőkönyvet meg is küldték a labancoknak. Ocskay végrendelet írhatott, hódolást tett a végére az ítéletet, amelyet egyébként a megalázó karóba húzatról „enyhítettek” – a katonához méltóbb – pallos általi lefejeztetésre.¹⁰⁵

Szluha Ferenc, a kuruc cartellbiztos ezután, január 7-én levelet írt Győrbe, az osztrák biztosnak. Ebben övta őt attól, hogy bosszút álljanak a magyar tiszteken, mert „*más Fodor Lászlónak, Wolffartnak és egyéb a szülőháza szerelmétől annak ősi szabadságaiért fegyvert fogott s már hosszú idő óta a carthela védelme alatt rabságot szenvedő magyaroknak ügye, s más viszont azoké, kik az önkéntes összeszövetkezés (Confederatio) és szabadakarattól letett hitők által a visszatérhetésre az igaz utat magok előtt önnönmagok zárták el.*”¹⁰⁶

A bosszú azonban nem maradt el, 1710. január 18-án Fodor Lászlóval és Palkovics Ferenc kuruc tisztársaival együtt a korábban elfogott Bolfarth Ádámot is a vépadra állították Győrött. A hivatalos ítélet szerint Ocskayért „csak” Fodor és Bolfarth bűnhődött.

Bolfarthot is – hasonlóan Fodorhoz – vádolták a dezertálás mellett azzal, hogy csapatai kegyetlenkedtek a polgári lakossággal. Erre konkrét példát nem hoztak, csak általánosságban írta „*hasonló zsarnoki és szörny tettekben*” vétkesnek nevezve őt.

Felszólították őket, hogy álljanak el Rákóczi mellől. Miután ezt mindegyikük megtagadta, per modum repressalium (visszatorlás gyanánt), kivégezték őket.¹⁰⁷ Bolfarth feje csak a harmadik csapás alatt hullott le az egyik későbbi leírás szerint.¹⁰⁸

Ha Bolfarth megtagadja Rákóczit és fölesküszik a császárra, akkor életben maradhatott volna. Példa erre a szintén győri Fördös Mihálynak, Bottyán alezredésének esete. Ő néhány héttel a Bolforthék kivégzése előtt, 1709. december 31-én Győrben letette az esküt a császárra, és szabadon, birtokait, javait megtartva távozhatott.¹⁰⁹

Thaly Kálmán közli a többi kivégzett nevét is.

„*Áldozatokul már Pálffy és Heister által eleve kiszemelt Fodor László dandárnokot, Bolfart (Wolffart) Ádám vezénylőezredest, továbbá Palkovich Ferencz hadbiztost, Benedek Tamás hadnagyot és egy Merin-Leprin Péter nevű francziát.*

„*Úgyde Heister kegyetlensége az egy Ocskayért tíz kuruczot akart s ígért kivégeztetni; a másik öt tehát a jelentéktelenebb foglyok közül - a kik Magyar-Ovárot*

tartattak — lőn kiválasztandó. A nevezett ötből a három első, mint törzstiszt, pallossal végeztetett ki jan. 18-kán, a győri főtéren föllállított emelvényen, Benedek és Merin-Leprin pedig ugyanott bitófán végzek életüket."¹¹⁰

Benedek Tamás alhadnagy Béri Balogh Ádám ezredébe tartozott korábban. A francia pedig Petrus Merin-Leprin nevű egykori győri császári katona volt. Ő hadifogolyként lett besorozva az osztrák seregbe és muskétásként szolgált Győrött. Onnan Bolfarthoz hasonlóan 1705-ben szökött meg és a kurucokhoz állt.¹¹¹ A kivégzett kurucokat aztán Bruckenthal győri várparancsnok „magyar katonákkal keresztyén szertartás szerint” tisztességgel eltemette.¹¹² Az öt tiszt mellett még Óváron raboskodó kurucokat is kivégeztek. Alljon itt az ő nevük is: Kovács Márton hadnagy, Tóth István, Somody György, Erdélyi János és Oszla Ferenc.¹¹³

Bercsényi Miklós helytelenítette a kegyetlen eljárást, melyek áldozatai lettek a győri és óvári foglyok. A császári és királyi haditanácsnak címzett levelében Fodorról azt írja, hogy nem volt dezertőr, kilépett a császári szolgálatból, mielőtt kuruccá lett. Bolfort Ádámot pedig hazafisága hajtotta Rákóczi táborába, ezt fogalmazza ilyen szépen: „miután egész nemzetét fegyvert fogni látta, rohant kebelére végső veszedelmek habjaitól hányatott édes hazájának, melyhez a természeti törvények szorosb kötelékkel csatolják az ország szülőtteit”¹¹⁴

A kivégzésről Bruckenthal értesítette Szluha Ferencet. Egyúttal még szörnyűbb következményekkel fenyegette meg a kurucokat, arra az esetre, ha bosszút állnának Bolfarthért és társaiért. Azt közölte, hogy abban az esetben az összes kuruc foglyát meg fogja ölni. A foglyokról egy kimutatást is mellékel. Mellékelte továbbá a foglyok által írt alábbi, Bercsényinek címzett levelet is:

„Méltóságos Locumtenens és Magyarországi Fő-Generális! Nagy jó Kegyelmes Urunk! Keserves és soha el nem felejthető, vagy inkább gyászos emlékezetre méltó dolog, mely fölől itten szomorú pennánk alázatosan akar emlékezni; de azon irtóztató tragoedia annyira megrettentette, hogy sűrűn zokogva tántorog és akadoz annak világos kimagyarázására most, — sőt a kormányozója sem találhatja föl útját: honnét kezdje, avagy miként végezze lamentatióját?

Méltóságos, Kegyelmes Urunk! Vártuk, nagy óhajtsókkal reménlettük, többet mondhatni: mert hittük is immár örvendezve és vigasztaltuk egymást, hogy az szabadulás ajtónk előtt álljon; ime, mily könnyen hittük, — annál könnyebben megjátszodott a ki táplált bennünket, reménség, s azon fölött az halál ábrázatjában öltöztetett.

Excellentiád Méltóságának — a mint értjük — Ocskay Lászlónak az elhagyott fegyver alá kerülése talám értésére sem lehetett; kit egy étszakának eltelése alatt Érsek-Újvárbán szenvedvén, másnap — nekünk jajos veszedelmünkre — (halálra) expediáltatott. Kiért ma itten Fodor László és Bolfort Adám uraimék, fejők vétele után, örökkévalóságra küldettettek; hasonlóképen Palkovics Ferencz simontornyai inspector, bizonyos levélnek okáért megvált életétül. Mellyet hosszú processus volna elszámolni, mindazonáltal ittvaló Commendans uram ő Nga általküldött leveléből bővebb informatiót méltóztatatik venni Exciád Méltóságá. A mellett mi, nagy sínlődésre megmaradott (vajha soha inkább nem született, szívbéli fájdalomtól megepedett) szegény rabok megintettünk: kegyelem és kétség nélkül valónak tudhassuk: mihelyt Dunán túl (Győrtől értve) Exciád repressaliákat méltóztatik tétetni, — azonnal ismét retaliatio itt rajtunk történnék. Óh mi boldogtalanok, kik illetén napokra virradozunk, bizonyára fölkiálthatjuk: súlyosabb és rettegeőbb itten életünk, mintsem a szabadságunkkorban erőszakos meghalálózásunk!

Tartozó szolgálai nagy alázatossággal ezen reménkedő könyörgésünket Exciád Méltósága lábaihoz borúlni parancsoltunk; magunk is szokott engedelmességgel kérjük Exciádat: szánja meg édes nemzetéért még mostanság életben s hívségben lévő, itt rabságot szenvedő maga igaz szolgálait, hogy többre (többé) ne fogyasz-tassunk, sőt Exciád Méltóságának és a Nemes Hazának kívántatóképen szolgál-hassunk; ne engedjen vért ontatni, hanem inkább — a Szent-Háromságnak és Krisztus kinszenvedéseinek kedvéért — méltóztassék mentül hamarébb kiszaba-díttatni, a közügyet tovább is segíthessük!

Jó Kegyelmes Urunk, óránként nyughatatlan elmével várni fogjuk szívünknek újulását: bennünket éltető kegyelmes resolútióját; s midőn Exciád gratiájában ajánljuk magunkat, alázatos könyörgő-levelünket elindítván, maradunk — Excellentiád Méltóságának, kiváltképen való jó Kegyelmes Urunknak,

Győri rabságban, die 18. january 1710.

*alázatos engedelmes szolgálai: Győri rabságban kesergő tiszt és közrendek közön-ségesen m. k.*¹¹⁵

Eszterházy Antal, a dunántúli főparancsnok, Bolfarth egykori felettese rettentő dühös volt katonáinak kivégzése miatt. Még aznap elrendelte, hogy a korábban fogolycseré-re kijelölt császári katonákat tartsanak vissza, mert rajtuk akarna bosszút állni. Tábori gyűlést hívott össze a dunántúli és az Érsekújvár körül állomásozó katonáinak. Könnyes szemmel kérte őket, hogy álljanak bosszút katonáiért és ez ügyben menesszenek küldöttséget a fejedelemhez.¹¹⁶ Együttal levelet írt Rákóczinak, amire meg is kapta a feje-delemtől a választ:

*„Bánom, hogy Kegyelmed oly vélekedésben vagyon, mintha az Haister tyrannismusáért, szegény Fodor és többi tisztek haláláért repressáliát nem kí-vánnék tenni; de nem informatus Kegyelmed az rabok dolgáról, ha azt itéli, hogy most olyan rabjaink volnának, a kikkel eleget tehetni. Ha pedig az Kegyelmed opiniója szerint azért az magyar rabokat is öletetni kezdjük: nem bosszút, — de kedves dolgot követünk az német előtt! Az kik azért német tisztek lesznek: exequáltatásokról fogok Bercsényi úrnak parancsolni.*¹¹⁷

Rákóczi helyeselte tehát a bosszút, azt viszont nem, hogy magyar foglyokat is érintsen ez. A „kijelöltek” között voltak ugyanis Zichy György komáromi alezredes és Kovács Márton, Ocskay századosa, kik császári katonák voltak. Ismert a fejedelemnek egy né-hány héttel későbbi, február 25-i levele is, melyet az ügyben írt. Ebben már arról értesíti Szluha Ferencet, hogy *„Az rabjaink iránt igenis, tehet Kegyelmed oly repressáliát, az minimált szeret, — én sem bocsátom többször parolára őket.*¹¹⁸

A bosszúállás valószínűleg elmaradt, az ügy további menete egyelőre legalábbis ismeretlen.

Bolfarth Ádám emlékezete

Az eset nemcsak a kuruc táborban keltett nagy figyelmet, de megismerhette azt a kül-földi közvélemény is. A *Mercure Historique et Politique* 1710. februári számában jelent meg a kivégzés híre a magyarországi tudósítások között és a *Lettres Historiques* 1710. januári eseményekről szóló oldalain is. A szabadságharc történetével foglalkozó korabe-li és a néhány évvel később megjelent történetírások is közlik Bolfarth esetét.¹¹⁹ Ott van Kovács Jánosnak a már idézett, 1742-ben megjelent krónikájában is.

A colonellus meghalt, de a neve tovább élt a kuruc seregben, mert az ezredét még Bolfort-ezredként emlegették egy ideig. A családja későbbi sorsáról nem sokat tudni, de Győrben a Wolfarth név felbukkan később is. Például a győri főgimnázium történetét

olvasva 1796–97-ben, ahol is mint Bodó József 13 éves diák adatainál a „*Kinél lakik?*” rovatba az került, hogy „*A városban Wolfertnél*”.¹²⁰ Ugyanebben a névsorban szerepel Volfert István 10 éves győri diák neve is. A szülei polgárok voltak.¹²¹

Bolfarth Ádám alakja több szépirodalmi műben is megjelent. A legnagyobb szerepet a Bottyán generális c. színdarabban kapta. Szabadkán 1901. november 27-én mutatták be a művet, melynek szerzője Sziebenburger Károly volt.¹²² „*A darab tárgya az »Ocskay brigadéros« ellentéje, mert abban a kurucz Ocskay a császárhoz, ebben Bottyán, a császári ezredes pedig a kuruczokhoz pártolt. Ennek a történetét írta meg Siebenburger szabadkai tanár oly megkapóan, hogy szinte magával ragadja az embert s ott képzeli magát a történet színhelyén a csaták közepette.*”¹²³

Lampérth Géza Liliom-hadnagy c. novellájában is felbukkan a Bottyánhoz csatlakozó Bolfarth: „*A két »égbeli régi jó vitéz« Bolfarth Ádám és Hőgyész meg a tüzes ifjú Bezeredy toborzottá úton-útfélen a legénységet.*”¹²⁴

Jókai regényében, a *Szeretve mind a vérpadig* című műben is emlegeti nevét a kuruc mártírok között:

„*Heister az ablakban háttal állt; az árnyéktól még sötétebb volt az arca, mint egyébkor.*

Ilonka odarohant hozzá, és térdre esett előtte.

– *Én vagyok Ocskay Lászlóné. Férjemet elfogták. Óh, szabadítsa meg kegyelmességed! Ne engedje, hogy megöljék.*

Heister haragos volt.

– *No, hát mit akartok? Hogy elfogták Ocskay Lászlót? Tudom. Előbb tudtam, mint ti. Kellenek nekem ide sápitózó asszonyok, hogy megmondják, mit cselekedjem? Már megtettem, amit kellett. Három órával ez előtt elküldtem már a gyorsfutárt peremptorius levelemmel Érsekújvárra Csajághyhoz, a kuruc vezérhez, Ocskay dolgában.*

Azzal hátrakarta mind a két kezét, nehogy megcsókolja valamelyiket a háládatos asszony.

Ilonka pedig még ott maradt térden állva, s összetett kezeit ajkaihoz emelve, úgy nézett fel a fővezérre, mintha ki akarná csalni annak az ajkából még azt a vigasztaló felvilágosítást is, hogy mit tett Ocskay László érdekében.

– *Igenis – dörmögé a vezér. – Én nem vagyok a sok beszéd embere: én tenni szoktam. Megírtam Csajághy Mártonnak, hogyha ő foglyul ejté Ocskay Lászlót, nekem meg három kuruc vezér esett a kezembe: Fodor László brigadéros, Volfárt ezredes és Palkovics Ferenc főstrázsamester.*

Hármat egyért! Fényes csere! Ilonka ismerte mind a hármat; férjének jó barátjai voltak. Az érsekújvári napok alatt sokszor találkozott velük. Ez a három bizony, bizony ér annyit együtt, mint az egy Ocskay László.

A szemei örömtől tündököltek Ilonkának.

Heister megsajnálta ezt az örömet az asszonnak. Nem járt ő abban, hogy valakinek örömet csináljon.

– *No, hát – ha azok odaát Ocskay Lászlónak levágják a fejét: én cserében ezt a három kuruc vezért nyakaztatom le.*

Az ijedtség elvette Ilonkának a szavát.

Rettenetes gondolat! Nem hogy megmentsek Ocskay Lászlót, hanem arról van szó, hogy ha őt megölik ott, emitt megölnék helyette viszonttörülősül három derék jó hazafit, három hajdani jóbarátot.”

JEGYZETEK

- 1 Thaly Kálmán: A Jerney-kéziratgyűjtemény. Századok, 1877, (11. évf. 4. sz.) 354–355. oldal.
- 2 Dr. Gecsényi Lajos: Győr város telek- és házösszeírásai 1564–1602. Grund- und Hausverzeichnisse der Festungstadt Győr/Raab 1564-1602. Városi Levéltári Füzetek, 2003/7. Győr Megyei Jogú Város Levéltára 2003.
- 3 Gecsényi Lajos: Győr kereskedelmi kapcsolatainak történetéhez a XVII. században. In Bana József (szerk.): Emlékkötet Győr szabad királyi városi jogállásának 250 éves jubileumára. Győri Tanulmányok 13/1993. Győr Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala, 1995, 104. o.
- 4 Morvai Gyula: Győri Polgárkönyv I. – Mezővárosi időszak – 1600–1743. Győr, 2007. Uo. 66. o.
- 6 Thaly Kálmán: A Jerney-kéziratgyűjtemény. Századok, 1877, 354–355. o., XIX. k. 301–302. és 303–306. tétel, Jerney-gyűjtemény, www.radayleveltar.hu/B13.rtf
- 7 Iványosi-Szabó Tibor: Írott emlékek Kecskemét XVII. századi nyilvántartásaiból (1633–1700). Forrásközlemények. 2. köt. Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára Kecskemét, 2008, 702. o.
- 8 Uo. 711. o.
- 9 Értesítő a pannonhalmi Szent Benedek rend Győri Főgimnáziumáról az 1895-96. év végén – Győr, 1896, 113. oldal és A győri jezsuita gimnázium diáksága. Anyakönyvi adattár (1630–1773) 1680–1690, 07326. sorszámú bejegyzés https://library.hungaricana.hu/hu/view/JezsuitaGimnaziumok_Diakjai_1_Gyor/?pg=371&layout=s&query=bofart
- 10 Neki is több változatban előfordul a korabeli forrásokban a neve: Tarczy, Tarcsi, Tarcsey, Tarcsay, Tarczay stb.
- 11 Levéltári Szemle, 38. (1988) 3. szám • Gecsényi Lajos: Győr megye közigazgatása és tisztikara a XVII. században, 24. o.
- 12 Reiszig Endre: Győr vármegye és város története, in Győr vármegye. Szerk.: Borovszky Samu, Országos Monográfiai Társaság, Budapest, 357. o.
- 13 Állami (királyi és császári) tisztségviselők a XVII. századi Magyarországon (adattár) – összeállította Fallenbüchl Zoltán – Országos Széchényi Könyvtár – Osiris Kiadó – Budapest, 2002.
- 14 Uo. 19. o.
- 15 Uo. 22. o.
- 16 Károly János: Fejér vármegye története IV. kötet, Székesfehérvár, 1901, 505. o.
- 17 Helyesen: Gindly Orbán (győri városbíró).
- 18 tanút
- 19 Takács Lajos: Megcsapatás emlékezet okáért, megjelent: Ethnográfia, 1985. 1. szám, 40. o.
- 20 Jenei Károly: Szekeres István kuruc brigadéros – Fejér megyei történeti évkönyv, Székesfehérvár, 1977, 33. o.
- 21 Balázs László: Két dunántúli család vándorlása a XVI–XVIII. században – Farkas Gábor (szerk.): Fejér Megyei Történeti Évkönyv 8. (Székesfehérvár, 1974) 208. o.
- 22 körülbelül
- 23 Balázs, 1974, 209. o.
- 24 Fejér vármegye jegyzőkönyvei 1702.06.19–21. ügyszám: 728.
- 25 Jenei Károly: Szekeres István kuruc brigadéros. In Dr. Farkas Gábor (szerk.): Fejér Megyei Történeti Évkönyv 11. (Székesfehérvár, 1977) Rákóczi tanulmányok 33. o.
- 26 Varga I.: A győri székesegyházi főesperesség egyházlátogatási jegyzőkönyvei 1698-ból. Arrabona – Múzeumi közlemények 13. (Győr, 1971), 198. o.
- 27 Levéltári Szemle, 38. (1988) 3. szám • Gecsényi Lajos: Győr megye közigazgatása és tisztikara a XVII. században, 24. o.
- 28 Thaly Kálmán: A Jerney-kéziratgyűjtemény. Lásd 6. jegyzet!
- 29 Bánkúti Imre: Iratok a kurucok első dunántúli hadjáratának történetéhez (1704. január–április). Második rész. 1704. március 22. – április 30. Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv 8. Kaposvár, 1977, 92. o.
- 30 Uo. 76. o.
- 31 Uo. 118. o.
- 32 Gecsényi Lajos: Győr megye gazdasági-társadalmi életének néhány kérdése a XVII–XVIII. század fordulóján. Arrabona – Múzeumi közlemények 19–20. (Győr, 1977–1978), 386. o.
- 33 Magyar Hadi Krónika II. 349.
- 34 Thaly Kálmán: A székesi gróf Bercsényi család III. kötet (1703–1706) Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest, 1892, 479., 503. o.
- 35 II. Rákóczi Ferenc vezérlőfejedelem és a szövetségelt rendek 1705. szeptember 20-ikán a szécsényi gyűlésen kiállított szövetséglevele. Hasonmás kiadás, Budapest, 1911.
- 36 „Krónikás” (járdánházi Csomós Miklós): Rendelet a vándor vásárosokra a régi világban, Magyar Vaskereskedő, 1911. december 24., 48–49. o.
- 37 Érsekújvár átépítésében, megerősítésben nagy érdemeket szerzett. Magyar felesége volt. 1706 márciusában fogságba esett, de Rákóczi kiszabadította, a szabadságharc végén egy gyalogos hajdú ezredet vezetett.
- 38 Thaly Kálmán: Bottyán János II. Rákóczi Ferenc fejedelem vezénylő tábornoka, kiadta Ráth Mór, Pest, 1865, 65. o.

- 39 Thaly Kálmán: Dunántúli hadjárat 1707-ben – Századok, 1879. 289. o.
- 40 Thaly Kálmán: A székesi gróf Bercsényi család III. 1703–1706. (Budapest, 1892), 479. o.
- 41 Thaly Kálmán: Bottyán János vezénylő tábornok levelezései s róla szóló más emlékezetre méltó iratok, 1685–1716. Szerk. Thaly Kálmán. Budapest, 1883, 291. o.
- 42 Thaly Kálmán: Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 267–268. o.
- 43 Uo. 437. o.
- 44 Thaly Kálmán: Dunántúli hadjárat 1707-ben – Századok, 1879. 636–637. o.
- 45 Thaly Kálmán: Bottyán János II. Rákóczi Ferenc fejedelem vezénylő tábornoka, kiadta Ráth Mór, Pest, 1865, 163. o.
- 46 Thaly Kálmán: Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 615. o.
- 47 Uo. 144–145. o.
- 48 előléptetés
- 49 ajánljam
- 50 adósságnak
- 51 kegynek
- 52 Thaly Kálmán: Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 144–145. o.
- 53 Uo. 688. o.
- 54 „Kegyelmes Uram, ha meg nem bántom Nagyságodat, alázatosan kérem: méltóztatásék Nagyságod elszoktatni az szükségtelen promótiókról az tiszteket! Könnyű az embernek tisztet tanálni: de az tisztre nehéz embert tanálni” – írta Bercsényi a fejedelemnek 1706-ban. Thaly Kálmán: Archivum Rákócziánium – I. Rákóczi Ferenc levéltára I. osztály, V. kötet, Az M.T. Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, Budapest, 1877., 338. o.
- 55 Itt: bemutatni.
- 56 Uo. 705. o.
- 57 Uo. 706. o.
- 58 Uo. 706. o.
- 59 Uo. 716–717. o.
- 60 1708. június 4-i bejegyzés – Thaly Kálmán. Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 719–722. o.
- 61 „Mosonyon alól, valamely Bordács nevű Kis-Duna tekerületiben” – Thaly Kálmán: Archivum Rákócziánium – I. Rákóczi Ferenc levéltára I. osztály, IV. kötet, Az M.T. Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, Budapest, 1875, 62. o.
- 62 1708. június 5-i bejegyzés – Thaly Kálmán. Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 739. o.
- 63 1708. június 5-i bejegyzés – Thaly Kálmán. Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 719–722. o.
- 64 1708. június 13-i bejegyzés Thaly Kálmán. Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 725. o.
- 65 1708. július 28-i bejegyzés – Thaly Kálmán. Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 742. o.
- 66 1708. július 28-i bejegyzés – Thaly Kálmán. Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 747. o.
- 67 közöltetett
- 68 támadásától
- 69 Thaly Kálmán: Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 795. o.
- 70 Nyulas a Fertő tó északi partján fekszik. Ma Ausztriához tartozik Jois néven.
- 71 Thaly Kálmán: Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 805. o.
- 72 Uo. 810. o.
- 73 helyőrségét
- 74 Uo. 811. o.
- 75 Uo. 819. o.
- 76 Uo. 204. o.
- 77 Uo. 829–830. o.
- 78 Uo. 836. o.
- 79 Jenei Károly: Szekeres István kuruc brigadéros (38. oldal) Dr. Farkas Gábor: Fejér Megyei Történeti Évkönyv 11. (Székesfehérvár, 1977) Rákóczi tanulmányok.
- 80 Uo. 838. o.
- 81 megőrizze
- 82 támadása
- 83 Thaly Kálmán: Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 845. o.
- 84 Uo. 847–848. o.
- 85 Uo. 344. o.
- 86 Bánkúti Imre: Pest–Pilis–Solt vármegye a Rákóczi korban. II. Előmunkálatok Pest megye monográfiájához 2. Bp., 1997, Pest Megye Monográfia Alapítvány, 631. o.
- 87 Esterházy Antal.
- 88 Thaly Kálmán: Rákóczi Tár. Történelmi érdekű naplók, emlékiratok, levelezések, pátensek, hadi-szabályok, országgyűlési diariumok és törvénytörvénygyűjteménye II. Rákóczi Ferenc korához. 2. (Pest, 1868), 273. o.
- 89 1707. április 21-i bejegyzés – Thaly Kálmán. Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 519. o.

- 90 helytállhat
 91 hadműveleteket
 92 1708. augusztus 30-i bejegyzés – Thaly Kálmán. Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 763. o.
 93 Thaly Kálmán: Archivum Rákócziánium – II. Rákóczi Ferenc levéltára II. osztály, III. kötet, Az M.T. Akadémia Könyvkiadó-Hivatala, Budapest, 1877, 434–435. o.: „*The Germans carried off with them hundred horses and one and twenty prisoners among whom is a Hungarian Colonel, called Wollfarth who has a great deal of trouble to the inhabitants of that part the Country. This action happened on the 21st of last month.*”
 94 Bánkúti Imre: Pest–Pilis–Solt vármegye a Rákóczi korban. II. Előmunkálatok Pest megye monográfiájához 2. Bp., 1997, Pest Megye Monográfia Alapítvány, 631. o.
 95 Thaly Kálmán: Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 849. o.
 96 Thaly Kálmán: Ocskay László II. Rákóczi Ferenc fejedelem brigadéros a és a Felsőmagyarországi hadjáratok 1703–1710. Franklin Társulat, Budapest, 1905, 126. o.
 97 Thaly Kálmán: Katonadolgok a kuruczvilágból, megjelent a Hadtörténelmi Közlemények, 1895. 1. számában, 432. o.
 98 Thaly Kálmán: Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 358–359. o.
 99 Archivum Rákócziánium – II. Rákóczi Ferenc levéltára VI. Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez 1704–1712., szerk.: Thaly Kálmán, Budapest, 1878. Gr. Pálffy János levele gr. Bercsényi Miklósnak, 1709. augusztus 13., 308. o.
 100 Uo. 310. oldal
 101 Archivum Rákócziánium – II. Rákóczi Ferenc levéltára VI. Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez 1704–1712., szerk.: Thaly Kálmán, Budapest, 1878. Gr. Pálffy János levele gr. Bercsényi Miklósnak, 1709. augusztus 13., 308. o.
 102 Thaly Kálmán: Gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyve. 1706–1709., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1901, 360–361. o.
 103 Thaly Kálmán: Bottyán János II. Rákóczi Ferenc fejedelem vezénylő tábornoka, kiadta Ráth Mór, Pest, 1865, 428–429. o.
 104 Thaly Kálmán: Ocskay László II. Rákóczi Ferenc fejedelem brigadéros a és a Felsőmagyarországi hadjáratok 1703–1710. Franklin Társulat, Budapest, 1905, 344–346. o.
 105 Uo. 319–334. o.
 106 Uo. 348–349. o.
 107 Uo. 362–363. o.
 108 Kovács János Continuátiója a Magyar Krónikának. Második rész, foglalván magában 18 esztendő, melyben a föls. Austriai házból származandó Ertzherczegek Első, második és negyedik Ferdinándok... uralkodtak; azoknak idejekben állapottját az országnak, változások, emlékezetre méltó dolgok. Főszemélynek előmenetle, holott más éországok felől is imitt-amott kszó esik ... Pozsony, 1742, 92. o.
 109 Hadnagy Albert: II. Rákóczi Ferenc és kora a Szekszárdi Állami Levéltár iratainak tükrében, megjelent A főlevéltárnok – dr. Hadnagy Albert élete és munkássága, Tolna Megyei Levéltár, Szekszárd, 1991, 58. o.
 110 Uo. 358. o.
 111 Thaly Kálmán: Ocskay László II. Rákóczi Ferenc fejedelem brigadéros a és a Felsőmagyarországi hadjáratok 1703–1710. Franklin Társulat, Budapest, 1905, 364. o.
 112 Uo. 358. o.
 113 Markó Árpád: Kuruc tiszték kivégzése a győri főtéren (1710. január 18.), megjelent: Győri Szemle, 1933. december (10. szám), 249. o.
 114 Uo. 379. o.
 115 Uo. 365–366. o.
 116 Uo. 368–369. o.
 117 Uo. 383. o.
 118 Uo. 384. o.
 119 Például: Die europäische Fama, welche den gegenwärtigen Zustand der vornehmsten Höfe entdecket. 97. rész, 1710., 119. oldal; Neueröffnete Historischer Bilder-Saal, 7. rész, Nürnberg, 1719, 438. o.
 120 Értesítő a pannonhalmi Sz.-Benedek-rend Győri Főgimnáziumáról az 1897-98. év végén – Győr, 1898. 283. o.
 121 Uo. 284. o.
 122 Bácskai Hírlap, 1901. november 29.
 123 Békés, 1902. szeptember 14.
 124 Új Idők, 1899. december 10. (50. szám)